

**ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
LEGAL ACTIVITY IN THE STRUCTURE OF FUTURE
ECONOMISTS LEGAL CULTURE**

У статті здійснено аналіз структури правової культури особистості студента, яка включає три компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний. Розкрито правову діяльність як один із компонентів правової культури майбутніх економістів. Доведено, що він містить: вміння та здатність до практичного застосування знань у вирішенні економічних завдань.

Ключові слова: правова культура, майбутні економісти, структура правової культури, компоненти правової культури, правова діяльність.

Для забезпечення ефективного управління процесом формування правової культури студентів важливі такі завдання, які вирішуються в повсякденному житті університету в аудиторній і позааудиторній роботі: правове інформування, формування переконання у важливості законів і правозастосовчої практики, особистих і моральних обов'язків, особисту відповідальність за прийняття рішення та свої вчинки; розвиток стереотипів правомірної поведінки; освоєння принципів і особливостей правовідносин в суспільстві; формування готовності активно брати участь в охороні правопорядку і протистояти правопорушенням.

Важливою складовою дослідження є розкриття структури правової культури, її внутрішньої організації, що передбачає виділення ієрархічно розташованих основних елементів, кожен з яких в свою чергу також є відносно самостійним системним утворенням, висвітлення істотних

внутрішніх зв'язків цих елементів, специфічної природи цілісності правової культури.

Для підтвердження цього положення розглянемо погляди науковців на структуру правової культури: майбутніх економістів (Л. Максимова, Н. Самарук, Г. Тимощук), майбутніх бакалаврів економіки (Т. Крутоус), майбутніх кваліфікованих робітників (Н. Розіна), учнів ПТНЗ (С. Василина), майбутніх бакалаврів з товарознавства і торговельного підприємництва (Н. Ржевська), майбутнього фахівця авіаційної галузі (О. Довгий), менеджера туризму (С. Мальона), фахівців з міжнародної економіки (Г. Копил), студентів вищих навчальних закладів (А. Гусенко, О. Попадич, Є. Певцова).

На думку А. Гусенко, правова культура студентів має характеризуватися: їх постійним прагненням до розширення правових знань, які є для них соціально значимою цінністю; переконанням в необхідності здійснення професійної діяльності у чіткій відповідності із законом; проявом усталених почуттів відповідальності і причетності до суб'єктів права, впевненості і самодостатності при відстоюванні і використанні суб'єктивних прав; потребою у правовому удосконаленні, прагненням до сприйняття правових установок і їх практичному втіленню в конкретних вчинках [3, с. 30].

Критеріями оцінки рівнів сформованості правової культури студентів Н. Коваленко вважає: ступінь правової інформованості, готовності застосовувати правові знання на практиці; ступінь ціннісно-правової спрямованості особи, готовності до соціально корисної поведінки, ступінь сприйняття суті закону як морально значимої для себе цінності; ступінь сформованості правових навиків і вмінь, правомірної поведінки, соціально-правової активності студента [5, с. 12].

Правову культуру особистості у роботі Н. Матузова, А. Малько складають такі елементи, як: знання і розуміння права, здатність особи тлумачити зміст норм права, визначати мету видання певного нормативно-правового акта, сферу його дії; повага особистості до права, заснована на

особистій переконаності в його ефективності як засобу регулювання суспільних відносин; звичка вчиняти свої дії відповідно до приписів правових норм; вміння особистості використовувати у практичній діяльності правові знання, реалізовувати і захищати свої суб'єктивні права і законні інтереси, виконувати юридичні обов'язки; висока правова активність особистості у сприянні реалізації правових приписів, розуміння нею необхідності протидіяти правопорушенням [10, с. 229].

Як вважає Р. Клуно права підготовка майбутніх фахівців не вичерпується формальними юридичними знаннями. Вона орієнтована на: формування гуманітарного світогляду (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці, інтеріоризація загальнолюдських цінностей тощо); правове інформування студентів; формування переконань у значущості законів і правозастосовчої практики, особистих обов'язків, особистої відповідальності за прийняті рішення і власні вчинки; розвиток стереотипів правомірної поведінки; засвоєння принципів і особливостей правовідносин у суспільстві; формування готовності активно брати участь в охороні правопорядку й протидіяти правопорушенням [6, с. 150].

Виходячи з того, що правову культуру науковці характеризують через ставлення особистості і суспільства до права як системи соціальних інститутів і відносин, що охороняються силою держави можна говорити про три механізми формування правової культури особистості: професійні знання (знання предметної галузі та комунікативні здібності); рівень правової культури (мислення, світогляд), прагнення до професійного зростання (рівень навчальної та професійної мотивації, здатність до саморозвитку, самоосвіти); здатність до рефлексії (рівень відтворення теоретичного навчального матеріалу, практичних умінь і навичок).

У структурі правової культури особистості студента науковці виділили три компоненти: когнітивний (знаннево-прикладний, когнітивно-змістовий, інформаційний, інтелектуальний, інформаційно-перцептивний, компетентнісно-результативний), мотиваційно-ціннісний (мотиваційно-

цільовий, вольовий, особистісний, особистісно-професійний, особистісно спрямований, психомоторний, емоційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-суб'єктний), діяльнісно-практичний (операційно-дієвий, діяльнісний, організаційний, оціночний, практичний, поведінковий).

Одним із компонентів правової культури майбутніх економістів є правова діяльність. Цей компонент містить: економічні вміння, здатність до практичного застосування знань у вирішенні економічних завдань, креативні вміння та здібності, рефлексивні вміння, науково-дослідницькі вміння в галузі економіки.

Правова культура суспільства, яка визначається правовою ідеологією як формою суспільної правосвідомості, виступає у вигляді правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності державних органів. Правова культура особистості, на яку спрямована вся сукупність визначених в праві цінностей, характеризується в кінцевому результаті правовою діяльністю (правовою поведінкою) [8, с. 28].

Отже, правова діяльність (правова поведінка) є проявом різних форм реалізації права. Правову діяльність можна визначити як систему дій і операцій у цілеспрямованій зміні і перетворенні правового життя суспільства, заснованому на свідомому виборі мети, що охоплює всю сферу правових відносин.

Такий структурний компонент як діяльнісно-поведінковий спрямовує майбутніх фахівців на відповідальні дії, уміння розв'язувати конфлікти, співпрацювати в команді [9, с. 91].

Поведінковий складник діяльнісно-поведінкового критерію правової культури включає відповідні норми, цінності, традиції. Серед багатьох чинників, що впливають на поведінку і формування особистості, особливу роль відіграють правові норми. Будучи різновидом соціальних норм, правові норми визначають міру допустимої поведінки, як би програмують поведінку індивіда, надають їй певну спрямованість. Правові норми діють у всіх сферах суспільства, у праці, політиці, особистих, сімейних, внутрішньогрупових,

міжгрупових, міжнародних відносинах. За допомогою системи правових норм, В. Потомахін зазначає, що суспільство висуває певні вимоги до поведінки людини, одночасно правові норми служать і засобом соціального контролю [7, с. 26].

Соціальні та правові норми визначаються як загальноприйняті правила, зразки поведінки або дії [4, с. 55].

Проблема правової поведінки, попри її різнобічне вивчення з позицій соціології, філософії, кримінології, юридичної психології, багато в чому ще залишається недостатньо вивченою. Зростання кількості різних правопорушень, їх якісне оновлення у зв'язку з ринковими перетвореннями в українському суспільстві стають могутнім поштовхом до перегляду багатьох соціально-правових явищ, які раніше були відправною точкою у визначенні поняття правослухняної або правомірної поведінки [2, с. 39].

У формуванні правової культури студентів в ході навчання важливим є стимулювання власної активності студента і його творчих зусиль. Найважливішою умовою для формування правових переконань є надання студентам можливості посилено і свідомо брати участь у практичній правовій діяльності, що найкращим чином сприятиме вихованню у них почуття відповідальності і громадянського обов'язку, свідомого ставлення до своїх обов'язків, нетерпимості до правопорушень, до різних антигромадських явищ. Активна правова діяльність характеризується широким спектром наявних у особистості способів поведінки в правовій сфері, які нею використовуються і можуть бути успішно реалізовані. Особистість з пасивною правовою позицією не володіє достатнім досвідом здійснення способів діяльності в правовій сфері.

Згідно з концепцією Д. Богоявленської [1] існує 3 рівня правової активності (якщо розглядати її як інтелектуальну активність особистості):

– якщо суб'єкт права при самій енергійній роботі залишається в рамках заданого або спочатку знайденого способу дії, його інтелектуальна активність відноситься до пасивного рівня, що підкреслює не відсутність

розумової діяльності взагалі, а те, що ця діяльність щораз визначається дією якогось зовнішнього стимулу;

– якщо суб'єкт права, маючи досить надійний спосіб вирішення своєї задачі, продовжує аналізувати склад, структуру своєї діяльності, зіставляє між собою цілі і завдання, що приводить його до відкриття нових, зовні більш дотепних способів вирішення, до формулювання закономірності, то такий рівень інтелектуальної активності називається евристичним (більш характерний для слідчих та ін. подібних професій);

– найвищий рівень інтелектуальної активності носить назву творчого; відрізняється самостійною постановкою проблеми.

Критеріями розмежування правової активності з правомірною поведінкою можуть виступати мета, засоби досягнення такої активності і суспільно значимий результат діяльності в правовій сфері. Також слід відрізнити від правової активності просто ініціативне виконання своїх обов'язків посадовою особою, оскільки воно (виконання) є професійним обов'язком.

Соціально-активна (правомірна) поведінка студентів може виявлятися в активній діяльності у громадських об'єднаннях (партіях, масових рухах, спілках та організаціях, добровільних спільнотах, фондах, асоціаціях тощо); у створенні та діяльності альтернативних громадських і самодіяльних структур (територіальних громад, комітетів чи рад місцевого самоврядування тощо); в активній участі у сфері правотворчості та правореалізації; у самостійній протидії порушенням закону тощо [5, с. 16].

Правова активність видається важливою характеристикою сучасного фахівця. В даний час важко уявити собі успішність в бізнесі, політиці чи будь-якій іншій сфері діяльності без ініціативи, самостійності та активності особистості. В результаті правової діяльності відобуваються нові правові знання, відкриваються невідомі раніше закономірності правової дійсності. Завдяки практичній діяльності, правові знання стають переконаннями, і на цій основі формуються ціннісні орієнтації, які визначають правову культуру

особистості. Будучи найважливішим засобом формування правової культури, правова діяльність виступає одночасно показником рівня сформованості правової культури. Активна правова діяльність – це заключний етап формування правової культури особистості. Формування правової культури ми розглядаємо як необхідну умову для самореалізації і самовизначення особистості студента, яка має сформовані уміння практичної діяльності.

За результатами вивчення наукових джерел виокремлено низку правових умінь майбутніх економістів та, реалізуючи принцип міжпредметної координації, відкориговано їх з базовими професійними вміннями економістів. Професійні уміння економістів включають: аналіз, застосування і врахування норм чинного законодавства, основних економічних законів та правових засад; організацію інвестиційної діяльності підприємства, установи; прогноз, планування, координування та проведення фінансових операцій підприємств та установ; ведення ефективного ділового спілкування; виявлення економічних коливань, ефективного реагування на них; відбір, аналіз, обґрунтування економічної інформації; втілення інноваційних ідей і досягнень науково-технічного прогресу; зміна підходів до діяльності з урахуванням вимог ринку; розробка та вдосконалення організаційної структури і методів управління; забезпечення необхідного рівня індивідуальної безпеки в разі виконання типових небезпечних ситуацій; запобігання банкрутству підприємства.

Правові вміння студентів виокремлені за видами діяльності: обліково-аналітичною (демонструє знання законів, зміни в податковому законодавстві, бере участь в підготовці вихідних даних, необхідних для розрахунку податкових зобов'язань, зведених фінансових балансів), інформаційно-аналітичною (здатність до рефлексії процесу організації економічної діяльності та вибору найбільш оптимальних варіантів правових рішень на основі креативного підходу з використанням інформаційних технологій) і організаційно-управлінською (здатність до організації команд з розробки

інноваційних економічних проєктів і управління ними на основі багатофакторних досліджень правових норм).

Відтак до правових умінь відносимо: фінансово-економічні, професійно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні.

Серед професійно-правових умінь виокремлюються: організаційні, інтелектуальні, інформаційні, комунікативні. Змістом організаційних умінь є: об'єктивна оцінка якості своєї правової підготовки, планування самостійної діяльності для поповнення правових знань, проведення самоконтролю за правильним правовим обґрунтуванням прийнятого рішення; інтелектуальних: виокремлення головного, запам'ятовування основних правових категорій, понять, систематизація правової інформації, аналіз норм права та усвідомлення їх справжнього сенсу, самостійне формулювання правових завдань та визначення способів їх вирішення в рамках професійної діяльності, оцінювання відповідності своїх правових знань змісту нормативно-правових актів, інформаційних: робота з текстами нормативно-правових актів, самостійний пошук необхідних норм права для вирішення професійних завдань, отримання і надання правової інформації, яка регулює професійну діяльність, використовуючи сучасні комп'ютерні довідково-правові системи; комунікативних: юридично грамотне формулювання питань за виникненням економічної проблеми, виступи перед аудиторією з повідомленням на економіко-правову тему, ведення діалогу, відстоювання своєї позиції у вирішенні правових ситуацій, робота у професійному соціумі.

Діяльнісний компонент проявляється в здатності виконувати правову діяльність на оптимальному рівні активності; умінні навчатися розуміння норм і правил правової діяльності; умінні адекватно орієнтуватися в правовій сфері життя. Показниками сформованості діялісного компоненту правової культури студента є: включення особистості в практичну правову діяльність; навички та вміння адекватно застосовувати закон в реальній життєвій ситуації і в майбутній професійній діяльності; вміння і навички відстоювати свої права і свободи, а також інтереси інших осіб і суспільства в цілому;

аргументовано доводити свою точку зору; прагнення до самореалізації в правовій діяльності, відповідальність за результати і наслідки своєї діяльності; вироблена звичка до дотримання правових норм; правомірна поведінка; соціально-правова активність.

Отже, розкрито правову діяльність як один із компонентів їх правової культури. Встановлено, що правова діяльність (правова поведінка, активність) є проявом різних форм реалізації права. Правову діяльність визначаємо як систему дій і операцій у цілеспрямованій зміні і перетворенні правового життя суспільства, заснованому на свідомому виборі мети, що охоплює всю сферу правових відносин.

Діяльнісний компонент містить: професійні та правові вміння, здатність до практичного застосування знань у вирішенні економічних завдань. Професійні вміння економістів включають: аналіз, застосування і врахування норм чинного законодавства, основних економічних законів та правових засад; організацію інвестиційної діяльності підприємства, установи; прогноз, планування, координування та проведення фінансових операцій підприємств та установ тощо. Правові вміння студентів виокремлені за видами діяльності: фінансово-економічні, професійно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні. Серед професійно-правових умінь виокремлюємо: організаційні, інтелектуальні, інформаційні, комунікативні.

Діяльнісний компонент проявляється в здатності виконувати правову діяльність на оптимальному рівні активності; умінні навчатися розуміння норм і правил правової діяльності; умінні адекватно орієнтуватися в правовій сфері життя.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у експериментальній перевірці сформованості діяльнісного компоненту правової культури майбутніх економістів.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1983. – 172 с.

2. Василина С. І. Психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук. – Львів, 2017. – 311 с.

3. Гусенко А. А. Поняття та сутність правової культури студентів. // Наукові праці. Серія : Педагогіка. 2016. – Вип. 258, Т. 270. – С. 27–30.

4. Доронина Ю. Ю. Формирование правовой культуры студентов вузов экономического профиля : дисс. ... канд. пед. наук. – Москва, 2004. – 143 с.

5. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Київ, 2009. – 21 с.

6. Клунко Р. Ю. Формування правової культури майбутнього вчителя як елемент підготовки до професійної діяльності. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Психолого-педагогічні науки. 2015. – № 3. – С. 148–151.

7. Потомахин В. В. Формирование правовой культуры студентов неюридического профиля подготовки : дисс. ... канд. пед. наук. – Курск, 2009. – 261 с.

8. Правовая культура : метод. пособ. / сост. А. Н. Халтурин. – Архангельск : Северный (Арктический) федеральный университет, 2010. – 50 с.

9. Розіна Н. В. Формування соціально-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук. – Київ, 2016. – 286 с.

10. Теория государства и права : курс лекций / редкол.: Н. И. Матузов, А. В. Малько. 2-е изд. – Москва : Юристъ, 2001. – 776 с.

Yevgen Pidlisnyi

LEGAL ACTIVITY IN THE STRUCTURE OF FUTURE ECONOMISTS LEGAL CULTURE

In the article was made analyzes the structure of the legal culture of the future economist, which includes three components: cognitive, motivational-value, activity-practical. Legal activity is revealed as one of the components of their legal

culture. It has been established that legal activity (legal behavior) is a manifestation of various forms of realization of law. Legal activity is defined as a system of actions and operations in the purposeful change and transformation of the legal life of society, based on a conscious choice of purpose, covering the whole sphere of legal relations.

It is proved that the activity component contains: professional and legal skills, the ability to apply knowledge in solving economic problems. The professional skills of economists include: analysis, application and consideration of the norms of the current legislation, the main economic laws and legal principles; organization of investment activity of the enterprise, institution; forecasting, planning, coordinating and conducting financial transactions of enterprises and institutions, etc. Legal skills of students are distinguished by the types of activities: financial-economic, professional-legal, organizational-managerial, informational-analytical. Among professional and legal skills we distinguish: organizational, intellectual, informational, communicative. The content of organizational skills are: an objective assessment of the quality of its legal training, planning independent activities to replenish legal knowledge; intellectual: to systematize legal information, to analyze the norms of law and to understand their true meaning, informational: independent search for the necessary rules of law for solving professional problems, obtaining and providing legal information regulating professional activity, using modern computer reference legal systems; communicative: legally competent statement of questions on the occurrence of an economic problem, speeches to the audience with a message on the economic and legal topic, dialogue, defending its position in resolving legal situations.

It is shown that the activity component manifests itself in the ability to perform legal activity at the optimal level of activity; ability to learn understanding of norms and rules of legal activity; ability to adequately navigate the legal sphere of life.

Key words: legal culture, future economists, structure of legal culture, components of legal culture, legal activity.